

6. Гаврилів Б. Пам'ятники комсомольської слави Прикарпаття / Богдан Гаврилів. – Івано-Франківськ : [б. в.], 1986. – 22 с.
7. Гаврилів Б. Українське козацтво в пам'ятниках історії : наук.-іст. дослідж. / Богдан Гаврилів, Ігор Любінець. – Івано-Франківськ : [б. в.], 1993. – 82 с.
8. Гаврилюк О. Ю. Увічнення в пам'ятниках історії та культури воз'єднання українських земель в єдиній Українській Радянській державі / О. Ю. Гаврилюк. – К. : УТОШК, 1979. – 22 с.
9. Грабовецький В. Скульптурна Довбушіана Валентина Борисенка / Володимир Грабовецький. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2009. – 116 с.
10. Державний архів Івано-Франківської області (далі – Держархів Івано-Франківської обл.), ф. р-295, оп. 5. Виконавчий комітет Івано-Франківської Ради народних депутатів, спр. 4024. Матеріали і довідки, доповідні записки з питань охорони пам'ятників культури та архітектури на території області за 1974 рік, 19 арк.
11. Держархів Івано-Франківської обл., спр. 4270. Листування з Радою Міністрів УРСР та Міністерством культури УРСР про спорудження пам'ятників і монументів за 1976 рік, 22 арк.
12. Держархів Івано-Франківської обл., спр. 5564. Доповідні записки, довідки, листування з республіканськими та обласними організаціями з питань охорони пам'ятників історії і культури та архітектури. 7 січня – 10 грудня 1985 р., 29 арк.
13. Маршрутами слави Прикарпаття : путівник / М. В. Токаренко, В. М. Паркулаб, Б. М. Гаврилів, П. І. Арсенич. – Ужгород : Карпати, 1987. – 151 с.
14. Наша сила в єдності, братерстві, дружбі // Прапор перемоги. – 1986. – 23 верес.
15. Отчеты, справки о проведении смотра памятников и памятных мест Великой Отечественной войны, посвященного 40-летию Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. за 1985 г., 89 арк.
16. Памятники истории и культуры Украинской ССР : каталог-справ. – Киев : Наук. думка, 1987. – 736 с.
17. Сводные и статистические отчеты рай(гор) организаций по основной деятельности за 1983 г., 192 арк.
18. Слезінський В. Чапаєв на Прикарпатті / В. Слезінський // Зоря Прикарпаття. – 1987. – 7 лют.
19. Шеремет О. До отчої криниці / О. Шеремет // Прикарпатська правда. – 1986. – 1 листоп.

Палийчук Ульяна. Монументальна пропаганда як средство утвердження советської парадигми історії (на прикладі Прикарпаття). В статті розкриваються зміст, форми, методи монументальної пропаганди на Прикарпатті в радянський період. Розглядаються проблеми встановлення монументів, котрі відображають історичну пам'ять про події Другої Світової війни, а також про радянських воїнів, відомих партійних і державних діячів. Проводиться їх класифікація і типологія за певними критеріями. Аналізуються обставини, пов'язані з встановленням і збереженням пам'ятників. Відслідковується посилення їх ролі як засобу ідейно-політичного виховання населення краю. Показана роль партійних і громадських організацій в цих процесах.

Ключевые слова: радянський період історії, монументальна пропаганда, Прикарпаття, монументальна скульптура, пам'ятник, пам'ятний знак.

Paliychuk Juliana. The Monumental Propaganda as a Means of Asserting the Soviet Historical Paradigm (in the Example of Carpathian Region). The article describes the content, forms and methods of monumental propaganda in the Carpathian region in Soviet times. The problems of establishing monuments that reflect the historical memories of the Second World War and of Soviet soldiers, famous party and state leaders are considered. Classification and typology according to the certain criteria are conducted. The circumstances surrounding the establishment and preservation of monuments are analyzed. Strengthening of their role as a means of ideological and political education of the population of the region is monitored. The role of the party and civil society organizations in this process is shown.

Key words: Soviet historical period, monumental propaganda, Carpathian region, monumental sculpture, monument, memorial sign.

Стаття надійшла до редколегії
15.05.2014 р.

Трансформація соціальної структури сільського населення України в 1991–2012 рр.

Статтю присвячено аналізу трансформаційних процесів соціальної структури сільського населення, які відбулися впродовж такого історичного відтинку часу, як період незалежності. Зокрема, схарактеризовано чисельність, склад і територіальне розміщення сільського населення, досліджено процеси народжуваності та смертності як невід'ємні складники демографічної картини соціальної структури селянства. На основі викладеного матеріалу сформовано висновки про етапи трансформації соціальної структури українського села.

Ключові слова: українське село, демографічний стан, народжуваність, смертність, депопуляція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Українське село – колыска нашої нації, оберіг її самобутності та унікальності. На його долю впродовж усієї національної історії припало чимало важких випробувань. Та й сучасний стан незадовільний. Тому не дивно, що на нинішньому етапі перед керівництвом держави дедалі гостріше постає проблема перетворення колыски української нації в розвинутий аграрний центр Європи.

Однак вдалий результат реформ буде можливим за наявності політично й економічно захищеного українського селянства. Його чисельність, склад та територіальне розміщення безпосередньо впливає на розвиток економічних показників аграрного сектора. Ситуація, що склалася впродовж останніх двадцяти трьох років, вимагає негайного втручання владних структур у сільське життєве середовище. Оскільки скорочення сільського населення, яке відбувалося за щораз вищої прогресії до 2002 р., призвело до стрімкої його депопуляції. І лише починаючи з 2010 р., стали помітними позитивні тенденції в демографічній ситуації, які потрібно зберегти. Отож виникає потреба у відтворенні повної картини соціального складу сільського населення у 1991–2012 рр. та в прогнозуванні змін на майбутнє.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблеми соціальної історії завжди були в центрі уваги багатьох істориків. Одне із ґрунтовних досліджень соціального складу сільського населення зробив Т. А. Мельничук. Автор на основі великого комплексу матеріалу, у тому числі архівних джерел, проаналізувала динаміку чисельності та територіального розміщення сільського населення України в 1989–2001 рр. Дослідженню сільського сектора на рубежі тисячоліть присвячені роботи Л. О. Шепотька, І. В. Прокопи, С. О. Гудзинського, П. Т. Саблука, М. К. Орлатого. Також величезний обсяг матеріалу міститься в публіцистичних джерелах, статистичних збірниках. Однак на сьогодні відсутнє комплексне висвітлення процесу трансформації соціальної структури в 1991–2012 рр.

Отже, **мета** статті – дослідити зміни соціальної структури українського села та формування етапів її трансформації впродовж періоду незалежності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Доля українського села завжди була тісно пов'язана із соціально-економічними та політичними процесами, які тривали впродовж усієї історії ХХ ст. І в результаті суттєво вплинули на скорочення кількості населення вже в незалежній державі. Перед Першою світовою війною в селах України нараховувалося 28,4 млн жителів, а майже через 100 років, 2012 р., – лише 14,2 млн. Отже, абсолютна чисельність сільського населення за період з 1913-го до 2012 р. скоротилася на 14,2 млн чол., або на 50 % [18, с. 328]. Таке зменшення кількості сільського населення, пов'язане із двома світовими війнами, революційними подіями 1917–1921 рр., сталінським періодом політики держави, унаслідок якої у 20-ті – на початку 30-х рр. ХХ ст., а в Західній Україні – наприкінці 40-х – на початку 50-х рр. було проведено насильницьку колективізацію. Особливо постраждало українське село від голодомору 1932–1933 рр., що забрав мільйони людських життів. Істотно вплинули на демографічний стан також «експерименти» в аграрній політиці керівництва колишнього СРСР (ліквідація «неперспективних сіл», руйнування поселень у зоні створення штучних водосховищ тощо). Програма стирання суттєвих відмінностей між містом і селом обернулася новими нерозв'язаними проблемами і для міста, і для села. У 70-ті рр. ХХ ст. розширення господарств призвело до об'єднання колгоспів, радгоспів, районів, об'єктів соціально-культурного призначення, унаслідок чого занепало багато сіл, позбавлених шкіл, медичних установ, крамниць, клубів тощо. Погіршенню демографічної ситуації сприяла й Чорнобильська трагедія – найжахливіша техногенна катастрофа ХХ ст., відгомін якої населення відчуває і сьогодні.

Упродовж власне періоду незалежності загальна чисельність населення України спочатку зростала і на 1993 р. становила 52,2 млн осіб (із них 16,8 млн проживало в селах). А потім кількісні показники почали стрімко зменшуватися. Якщо за зазначений вище рік чисельність сільського населення зменшилася на 100 тис. осіб, то з 1994-го до 2000 р. – на 400 тис. чоловік щороку [15, с. 367].

2001 р. було проведено перший Всеукраїнський перепис населення. Згідно з його даними в Україні нараховувалося 48,5 млн чол. (із них – 15,9 млн, або 32,8 % від усього населення, становили селяни) [1]. За абсолютною чисельністю селян у переписі перше місце посіла Львівська область (1067 млн осіб). Значна частина сільського населення проживала також у Вінницькій, Одеській, Івано-Франківській областях, відповідно – 0,953, 0,844, 0,817 млн чол. Найменше селян мешкало в Луганському (0,355), Миколаївському (0,425), Кіровоградському (0,449) регіонах [16, с. 346].

На початку XXI ст. за середнім віком життя Україна ввійшла до 15 найстаріших країн світу, а за середньою тривалістю життя, на жаль, посіла чи не останнє місце у Європі. Хоча існувала в державі й група довгожителів. Зокрема, кількість постійного населення в сільській місцевості України на 5 грудня 2001 р. віком 100 і більше років становила 888 чоловік. Найбільше довгожителів проживало у Львівській, Донецькій, Рівненській, Вінницькій, Дніпропетровській областях [17, с. 377]. Так, 2004 р. на Дніпропетровщині зафіксовано 113 осіб віком понад сто років, серед них – 90 жінок і 23 чоловіки [2]. Крім того, за словами професора, доктора медичних наук, геронтолога Світлани Кузнецової, села, у яких проживала вагома кількість осіб віком понад 90 років, зафіксовано в той час у багатьох регіонах України. Найбільше таких населених пунктів зафіксовано на Вінниччині та Закарпатті [13].

Але, попри зазначений вище оптимістичний факт, для періоду незалежності був характерним процес «старіння нації», тобто зростання кількості осіб літнього віку та зменшення молоді. Особливо він став відчутним у селах, із яких молоде покоління масово переїжджало в міста для здобуття освіти, працевлаштування тощо. Так, 2011 р. в сільській місцевості нараховувалося лише 7 % молодих людей від 18 до 30 років і понад 14 % літніх людей віком понад 70 років. Найбільш «старим» (60 років і старше) було визнане сільське населення Вінницької, Полтавської, Сумської, Черкаської, Чернігівської областей, на території яких проживало близько 25 % літніх людей. Найбільш «молодим» – населення Закарпатського, Рівненського регіонів, демографічна молодість яких зумовлена відносно високою народжуваністю порівняно з іншими адміністративними одиницями України [8, с. 12].

Варто зазначити, що впродовж періоду незалежності мінімізувалися позитивні тенденції розвитку демографічної ситуації, натомість актуалізувалися соціально-негативні фактори. До перших, передусім, належала народжуваність сільського населення, а до других – смертність. Різниця між цими основними показниками визначалася природним рухом населення. За досліджуваний нами період показники смертності в сільській місцевості істотно перевищили показники народжуваності. Як доказ – 1996 р. завідувач відділу демографії Мінпраці України В. Шевчук визнав, що експерти ООН віднесли українців до вимираючих націй, у яких рівень смертності перевищує рівень народжуваності [20, с. 5].

Перевищення смертності над народжуваністю на початку 90-х рр. охопило 13 областей України, 2001 р. їх нараховувалось уже 21, 2011-го – 22. Виняток становили лише Закарпаття та Рівненщина [18, с. 338]. Що ж до окремих регіонів, то, наприклад, 2000 р. найвищий показник природного скорочення сільського населення спостерігався в Чернігівській (-20,9), Сумській (-18,3), Полтавській (-16,6), Київській (-15,5), Черкаській (-14,6) областях [14, с. 85].

Середньорічні темпи зниження чисельності новонароджених упродовж 1990–2001 рр. у сільській місцевості становили 3,8 %, а загальний коефіцієнт народжуваності протягом 90-х рр. щороку знижувався в середньому на 3,0 % [7, с. 56]. У 2000–2001 рр. загальний рівень народжуваності досяг мінімального за всю історію України показника 7,2 %. Тобто в країні впродовж першого десятиліття незалежності рівень народжуваності був настільки низьким, що не забезпечував повною мірою її оновлювальну роль. А разом із наростаючою смертністю це призвело до поглиблення депопуляції українського населення.

Щодо регіонів, то найбільшу кількість сільських населених пунктів із нульовими показниками народжень було зафіксовано в Сумській (387), Чернігівській (335), Харківській (304) областях. По одному сільському населеному пункту, де зовсім 2001 р. не народилося жодного малюка, мали Чернівецька та Закарпатська області.

Серед причин зменшення народності в перше десятиріччя періоду незалежності можна виділити такі:

1. Трансформація політичної системи. До 1991 р. населення України було в складі Радянського Союзу, а із його розпадом багато хто виявився нездатним пристосуватися до нових умов життя.

2. Стрімкий спад економіки країни, який особливо болісно відчуло на собі сільське населення. Середня сільська сім'я з дітьми на середину 1990-х рр. ХХ ст. фактично не була економічно забезпеченою і перебувала на межі бідності. Доходи родини загалом були набагато нижчими за необхідні. Тому батьки просто не в змозі забезпечити не те щоб третю дитину, але і другу.

3. Погіршення здоров'я населення. Ще наприкінці ХХ ст. демограф В. Стешенко однією з основних причин депопуляції в Україні назвав значне погіршення стану здоров'я населення [19, с. 42]. Здоров'я сільської жінки – основне джерело відтворення сільського населення. Серед основних показників, які впливають на самопочуття сільських мешканок, потрібно найперше виділити несприятливі умови праці, особливо в економічно нестабільні 1990-ті рр. ХХ ст. Тоді близько 70 % сільських жінок було зайнято працею, характер якої кваліфікували як важкий, а умови не відповідали санітарно-гігієнічним нормам. Зайнятість тогочасних сільських жінок (праця в громадському, підсобному й домашньому господарстві) перевищувала всі фізіологічно допустимі норми. Упродовж дня сільська жінка фізично працювала 15 год 33 хв на громадських роботах чи в підсобному господарстві, а у вихідний день – 12 год 14 хв, що, зрештою, негативно позначилося на її здоров'ї.

Незважаючи на стрімке падіння народжуваності, з 2002 р. є характерним протилежний процес – її повільне підвищення. Так, коефіцієнт народжуваності поступово зріс із 7,7 % у 2002-му до 10,5 % – у 2011 р. (найбільше малюків народилося в Рівненській, Волинській, Івано-Франківській областях).

Цьому сприяв Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»», який прийняла Верховна Рада 22 березня 2003 р. [11]. За ним установлювався гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей із дітьми через надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей. Варто зазначити, що до цього часу, 2001 р., одноразова виплата при народженні дитини становила 180 грн, 2002-го вона зросла до 200 грн, щомісячна ж допомога на дитину до досягнення нею трирічного віку на цей момент становила 40 грн. Водночас розмір установленого прожиткового мінімуму становив 342 грн на місяць (для дітей до 6 років – 307). Співвідношення цих показників дає підстави стверджувати, що грошові виплати при народженні дитини не могли забезпечити навіть мінімальних потреб сімей із дітьми.

Після введення закону в дію, 2004 р. молода мама отримувала при народженні малюка 740 грн. А з 1 квітня 2005 року її було збільшено до 8500 грн. Наступне реформування допомоги при народженні відбулось 2008 р., і найважливішим нововведенням стала диференціація обсягу виплат за черговістю народження дитини. Згідно з тодішніми нововведеннями, допомога при народженні дитини, яка народилася після 31 грудня 2007 р., становила 12 240 грн – на першу дитину, 25 000 грн – на другу, 50 000 грн – на третю та наступних дітей. Виплати здійснювали не одномоментно, а певними частинами впродовж року або кількох років. З 1 січня 2011 р. допомога при народженні дитини почала нараховуватися в розмірах прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років, установлених на день народження дитини. Надавати її почали на суму, кратну 22 розмірам прожиткового мінімуму – на першу дитину; кратній 45 розмірам прожиткового мінімуму – на другу; кратній 90 розмірам прожиткового мінімуму – на третю і кожну наступну дитину. Законом України «Про державний бюджет України на 2012 рік» було встановлено, при народженні першої дитини з 1 жовтня 2012 р. допомога становитиме 27 900 грн, з яких 9300 буде виплачуватись одноразово, а решта рівними частинами впродовж 24 місяців; при народженні другої – 55 800 гривень, з яких 9300 буде виплачуватись одноразово, а решта рівними частинами впродовж 48 місяців; при народженні третьої і кожної наступної – 111 600 грн, з яких 9300 буде виплачуватись одноразово, а решта рівними частинами протягом 72 місяців [3].

Збільшення одноразової допомоги при народженні дитини як джерела грошових коштів мало більше значення для селян, ніж для міських жителів. Тому саме в сільській місцевості почала активно зростати кількість новонароджених. Хоча була і зворотна дія даного закону: прагнення отримати фінансову допомогу приваблювало народжувати дітей неблагополучні сільські родини. Більшість із малюків потім потрапляла в дитячі будинки чи інтернати або взагалі було вимушена проживати в жахливих антисанітарних умовах.

Крім того, на підвищення народжуваності в сільській місцевості в ХХІ ст. вплинув і структурний фактор. Саме в цей період збільшилася кількість сільських жінок віку найвищої дітородної активності – від 20 до 29 років.

Але і на кінець першого десятиліття ХХІ ст. залишилися села із украй низькою народжуваністю. Упродовж 2001–2004 рр. не було зафіксовано народження малюків у 3557 сільських населених пунктах [10, с. 434]. Кількість сільських населених пунктів, де на початок 2005 р. взагалі не було дітей віком від 0 до 5 років, досягала 3039 (або 10,7 % їх загальної кількості) одиниць. Серед них – 82,3 % становили села, у яких проживало до 50 осіб [21, с. 371]. Про малу кількість дітей дошкільного віку в селах засвідчує і запровадження практики створення однієї дитячої установи на декілька сільських населених пунктів. Так, єдину змішану групу ДНЗ «Світанок» відвідувало лише 15 малят із трьох сусідніх сіл Кам'янець-Подільського району Хмельницької області: Станіславівки, Яруги, Врублівців [5].

В умовах різкого зниження народжуваності в українському селі періоду незалежності почав прогресувати такий показник природного відтворення, як смертність населення. У першій половині 90-х рр. темпи скорочення середньої тривалості життя населення країни були найвищими за останні 50 років, причому збільшення рівня смертності було характерним для всіх вікових груп сільського населення [6, с. 104]. Коефіцієнт смертності селян в Україні на початку 1990-х рр. збільшилася майже на 3,5 відсоткових пункти, тобто якщо 1989 р. він становив 15,2 %, то 2001-го – уже дорівнював 18,6 % [17, с. 394]. У 1990-х рр. рівень смертності також увесь час зростає. Пік було досягнуто 1995-го – тоді померло 316 200 селян. У наступні роки цей сумний показник поволі знижувався: 2001 р. зафіксована смерть 305, 5 тис. чоловік, 2006-го – 253,6 тис. тощо [18, с. 336]. Найбільше померлих було зафіксовано в Донецькій, Чернігівській, Сумській, Полтавській, Дніпропетровській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Херсонській областях. Найменше – у Чернівецькому, Івано-Франківському, Тернопільському регіонах. Середня очікуваність життя теж спочатку стрімко падала. Так, 1991 р. вона становила 69 років, 1999-го – вже 67. Упродовж першого десятиліття ХХІ ст. стабілізувалася і залишилась на позначці 68 років. А вже з 2011 р. стала помітною позитивна тенденція – середня очікуваність життя зупинилася на позначці 71 рік (для чоловіків – 66 років, а для жінок 75,9) [18, с. 344].

Беручи до уваги статистичні дані, можна стверджувати, що перше місце серед основних причин смертності сільського населення посіли хвороби, пов'язані з порушенням систем кровообігу, серцево-судинної та органів травлення. Зросла кількість смертей, причиною яких став вплив факторів зовнішніх дій – нещасні випадки, отруєння, травми, самогубства, вбивства, дорожньо-транспортні пригоди. Зокрема, упродовж 1991–1996 рр. на виробництві загинуло 1,5 тис. селян. Серед них велику частку склали особи за професією механізатора, водія, ремонтника тощо [4, с. 2].

Загалом показники смертності в сільській місцевості засвідчують, що смертність серед жінок усіх вікових категорій у 1991–2012 рр. перевищувала смертність серед чоловіків усіх категорій. Також смертність серед жінок у сільській місцевості перевищувала смертність міських жінок. За даними демографічного щорічника, динаміка смертності в українському селі кінця ХХ – початку ХХІ ст. певною мірою відбивала реакцію населення різних вікових груп на економічні, соціальні та інші негаразди в період трансформаційних перетворень у державі [9, с. 78].

Крім того, у період незалежності різко зріс коефіцієнт дитячої смертності в Україні. Кількість померлих немовлят до року 1995 р. була найвищою і становила 15,3 дитини на 1000 чол. Потім коефіцієнт смертності став повільно знижуватись. 2011 р. помирало 9,8 дітей на 1000 чоловік, що також було, хоч і нижчим, але все ж таки досить негативним результатом. З-поміж регіонів перше місце за показниками дитячої смертності в сільській місцевості зайняли Сумська (16,2), Одеська (14,8), Луганська (14,8) області. Найнижчими їх було зафіксовано в Закарпатській (7,1), Житомирській (8,0) та Кіровоградській (8,3) областях [12]. Серед основних причин дитячої смертності в Україні переважали вроджені аномалії, хвороби органів дихання, інфекційні та паразитарні хвороби, хвороби нервової системи й органів чуття.

Висновки. Отже, аналіз демографічних показників соціальної структури сільського населення періоду незалежності дає підстави зробити висновок, що її трансформація проходила двома етапами. I етап (1991–2001 рр.) характеризувався різким зниженням чисельності сільського населення, погіршенням вікової та статевої структури різних соціальних категорій, збільшенням загальних показників смертності водночас із різким зменшенням показників народжуваності. Під час II етапу трансформаційних змін (2002–2012 рр.) відбулася стабілізація демографічного складника. Зокрема, збільшилися показники середньої очікуваності життя із 67 років 1999 р. до 71 року. 2011 р. повільно

почала зростати також народжуваність. Хоча, звісно, залишилися і проблеми. Серед них – високі кількісні показники смертності сільського населення, особливо дитячої. На нашу думку, стабілізація демографічної ситуації в Україні можлива за умови швидкої інтеграції України у світове співтовариство та запровадженні тих стандартів, які гарантують належний рівень життя населення.

Джерела та література

1. Демографічний перепис населення України у 2001 році [Електронний ресурс] / Статистичний комітет України. – Режим доступу : <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/urban-rural/>
2. Довгожителі Дніпропетровщини [Електронний ресурс] // Інтернет-газета Кур'єр ua. – 2004. – 24 квіт. – Режим доступу : http://courier.com.ua/regionalnaja_hronika/dovgozhiteli_dniproperovschini/
3. Допомога при народженні дитини: етапи запровадження [Електронний ресурс] // Демографічний блог. – Режим доступу : http://demostudy.blogspot.com/2012/12/blog-post_5.html
4. Кучно І. Загинув від наїзду трактора... / І. Кучно // День. – 1996. – 11 жовт.
5. Кушнір Д. Сонцестояння у Врублівцях [Електронний ресурс] / Д. Кушнір // Край Кам'янецький : газета районної ради та райдержадміністрації. – 2012. – 3 лип. – Режим доступу : <http://kraj-kp.org.ua/?p=1627>
6. Левчук Н. Нас меншає: Що робити, аби було навпаки? (Про сучасне демографічне становище України) / Н. Левчук // Віче. – 2000. – № 1. – С. 111–114.
7. Лібанова Е. М. Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів / Е. М. Лібанова, С. Ю. Аксьонова. – К. : АДЕФ-Україна, 2008. – 288 с.
8. Мельничук Т. А. Зміни у соціальному складі сільського населення України (1989–2001 роки) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Т. А. Мельничук. – Черкаси, 2006. – 21 с.
9. Населення України, 1994 рік / відп. за вип. О. М. Гладун, І. В. Вакуловська. – К. : Техніка, 1995. – 238 с.
10. Населення України. Соціально-демографічні проблеми українського села / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, 2007. – 468 с.
11. Про внесення змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» : закон України від 22.03.2001 № 2334-III // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 15. – С. 13.
12. Розподіл померлих дітей у віці 0–6 днів та мертвороджених за статтю, причинами смерті та мертвороджень у 2001 р. – Форма С – 7. – 6 с. // Поточ. арх. Держкомстату України. – 2002. – Січ.
13. Секрети довголіття: гени чи ще щось [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://livelife.kiev.ua/sekrety-dovgolittya-geni-chi-shchos-shche_irus-p4-i6921.html](http://livelife.kiev.ua/sekrety-dovgolittya-geni-chi-she-shos-ru-s-p4-i6921.html)
14. Соціальна сфера села України: регіональний аспект / за ред. П. Т. Саблук, М. К. Орлатого, В. Я. Амбросова [та ін.]. – К. : НДІ «Укראгропромпродуктивність», 2003. – 605 с.
15. Статистичний щорічник України за 2000 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Техніка, 2001. – 598 с.
16. Статистичний щорічник України за 2001 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Техніка, 2002. – 546 с.
17. Статистичний щорічник України за 2002 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Держ. комітет статистики України, 2003. – 664 с.
18. Статистичний щорічник України за 2011 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Т-во «Август Трейд», 2012. – 559 с.
19. Стешенко В. Демографічні перспективи України до 2006 року / В. Стешенко, О. Рудницький, А. Стефановський. – К. : Ін-т економіки України, 1999. – 55 с.
20. Чередарик Л. Нас становиться все меньше / Л. Чередарик // Киевские Ведомости. – 1996. – № 114. – С. 4–7.
21. Шепотько Л. О. Сільський сектор України на рубежі тисячоліть / Л. О. Шепотько, І. В. Прокопа, С. О. Гудзинський. – К. : Ін-т економіки НАН України, 2000. – Т. 1. – 396 с.

Федоренко Янина. Трансформация социальной структуры сельского населения Украины в 1991–2012 гг.

Статья посвящена анализу трансформационных процессов социальной структуры сельского населения, которые произошли в течение периода независимости. В частности, характеризуется численность, состав и территориальное размещение сельского населения, исследуются процессы рождаемости и смертности как неотъемлемые составляющие демографической картины социальной структуры крестьянства. На основе представленного материала делаются выводы об этапах трансформаций социальной структуры украинского села: 1991–2001 гг. – I этап (резкое снижение численности сельского населения, ухудшение возрастной и половой структуры различных социальных категорий, увеличение общих показателей смертности одновременно с резким уменьшением показателей рождаемости). 2002–2012 гг. – II этап трансформационных изменений (стабилизация демографической составляющей в Украине).

Ключевые слова: украинское село, демографическое состояние, рождаемость, смертность, депопуляция.

Fedorenko Yanina. Transformation of Ukrainian Villagers' Social Structure in 1991–2012. The article is devoted to the analysis of transformation processes of villagers' social structure during the Independence period. The author researches, in particular, population size, structure and territorial location of the rural population, birth and death processes as an integral part of the demographic picture of rural population structure. The conclusions are made on the basis of the studied materials as to the stages of transformation processes of villagers' social structure:

1991–2001 – I stage (rapid decrease of rural population, deterioration of age and sex structure of various social categories, increase of total death indications together with rapid fall in birth). 2002–2012 – II stage of transformational changes (stabilization of demographics in Ukraine).

Key words: Ukrainian village, demographic state, fertility, mortality, depopulation.

Стаття надійшла до редколегії
15.05.2014 р.

УДК 94 (477):342.4

Наталія Гузь

Співпраця України та Ради Європи у сфері конституційного законотворення (1996–2010 рр.)

Мета роботи полягає у вивченні співпраці України та Ради Європи у сфері конституційного законотворення. Досліджено розвиток співпраці України з Радою Європи та з її дорадчим органом із питань конституційного права – Венеціанською комісією.

Ключові слова: Україна, Рада Європи, конституційне законотворення, політика, євроінтеграція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні Україна перебуває в дуже складному соціально-економічному й політичному становищі, де-факто – у стані війни з Росією. Зважаючи на те, що наша держава донедавна виступала буферною зоною між Європою й Азією, нині неможливо говорити про майбутню архітектуру європейської політики та європейської безпеки, не беручи до уваги роль і місце в цих процесах України [9, с. 5]. Акцентуючи на тому, що після Революції гідності (2014), офіційний Київ у своїй стратегії найголовнішим вектором визначив орієнтацію на Захід й адаптацію національного законодавства до європейських норм, а Конституція є не лише підґрунтям розвитку та функціонування Української держави, а й певним орієнтиром у її внутрішній та зовнішній політиці, варто зазначити, що дослідження співпраці України та Ради Європи у сфері конституційного законотворення набуває особливої актуальності.

Джерельна база роботи представлена багатьма документами, які дають змогу дослідити розвиток співпраці України та Ради Європи у сфері конституційного законотворення. Усі джерела із цієї тематики можна поділити умовно на кілька груп: виступи й доповіді керівників парламенту – Голови Верховної Ради України та заступників; виступи членів Ради Європи та Єврокомісії «За демократію через право»; офіційні політичні документи й законодавчі акти парламенту країни; резолюції та консультативні висновки Венеціанської комісії; періодичні видання; інформаційні ресурси Інтернету.

Мета статті – дослідити на основі історичного аналізу, широкої джерельної бази співпрацю України та Ради Європи у сфері конституційної законотворчості, а також роль Європейської комісії «За демократію через право» в ході конституційного процесу в Україні (1995–2010 рр.).

Завдання роботи – з'ясувати на основі джерел передумови співпраці України й Ради Європи; простежити шлях еволюції співпраці України із цією європейською організацією; дослідити результати впливу зовнішнього фактору на конституційний процес в Україні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Прийняття Конституції 1996 р. було важливим кроком у створенні базової інституційної структури країни й характеру нової держави, адже Основний Закон став підбиттям підсумків краху комуністичного режиму й повернув країну до світової спільноти. Одним із перших свідчень цього стало те, що після прийняття Конституції з Україною почала активніше співпрацювати Венеціанська комісія (дорадчий орган Ради Європи з питань конституційного права), яка у своєму висновку від 7–8 березня 1997 р. зазначила: «хоча Основним Законом в Україні й запроваджується сильна виконавча влада, очолювана Президентом, але присутні й стримування і противаги, що мають запобігти прийняттю авторитарних рішень. Принцип верховенства права, ... створення демократичного місцевого самоврядування, а також важлива роль, відведена Конституційному Суду, має сприяти створенню демократичної культури в Україні». Комісія також наголосила, що «ряд положень Конституції залишаються незадовільними з юридичного погляду. Ці недоліки мають політичні причини й пояснюються потре-